

A domináns párt visszatérése

A Koizumi által meghozott reformok nem tűnnek logikusnak rövid távú következményeik tükrében, mégis szükségesek voltak a hosszú távú dominancia megőrzéséhez. A Japán Demokrata Párt, azaz a DPJ, betöltötte az űrt, ahonnan a kormánypárt kivonult, és a reformok veszteseihez, a vidékhez és a kisvállalkozókhoz fordult, különböző szociális ígéretekkel. 2009-re elsöprő győzelmet aratott, ráadásul önállóan, koalíciós partner nélkül. A belső pártharcok és a tapasztalatlanság miatt azonban képtelen volt hosszan megtartani többségét. Kilenc hónappal a választások után az LDP visszaszerezte a felsőházat, és ugyanazt az obstrukciós politikát követte a kormánypárttal szemben, mint amit a DPJ 2007 és 2009 között. Több évtizedes kormányzati tapasztalattal a háta mögött az LDP képes volt zöldfülűnek láttatni a DPJ-t, és nyíltan zsarolni azt. Noda Josihiko miniszterelnök 2012-ben kénytelen volt alsóházi választásokat kiírni (cserébe az LDP támogatásáért a fogyasztási adó megemeléséhez), aminek következtében pártjának elnöke és számos követője kilépett a pártból, és újat alapított. Ekkorra számos más ellenzéki párt is megjelent, és többé már nem két nagy párt állt egymással szemben. Az ellenzék tehát néhány éven belül reprodukálta az LDP dominanciájához vezető helyzetet, és az LDP a szavazatok 60%-ával nyert is, amit Abe Sinzō rövid időn belül előrehozott választások kiírásával kétkamarás győzelemre tudott váltani. Mindez nem feltétlenül az LDP népszerűsége miatt alakult így, hanem, mert a DPJ kormányra kerülve nem tudta megvalósítani ígéreteit. Hiányzott a belső kohézió, szétfeszítette a pártot a sokszínűségéből eredő érdekellentétek sora, illetve a pártelnök személyes ambíciói. Míg a domináns párt folyamatos tanulóképességről tett bizonyosságot, az ellenzék nem tudta visszaforgatni a kormányon az odavezető út tapasztalatait. Ez bizonyítja Scheiner (2006) nézőpontját, miszerint a dominancia elsősorban az ellenzéki pártok alkalmazatlanságának eredménye.

A Fidesz – Magyar Polgári Szövetség

Ha az 1. fejezetben kifejtett „szigorú” definíciót alkalmazzuk, akkor 2018-tól (a harmadik választás megnyerésétől) beszélhetünk arról, hogy a Fidesz domináns párttá vált, de hibát követnénk el, ha csak az utóbbi három évvel foglalkoznánk, és eltekintenénk attól, mi történt a Fidesz szempontjából és a Fidesz-ellenzék viszonyban attól kezdődően, hogy a Fidesz meghirdette a pártrendszerből való *kiemelkedés* (más szóval: a centrális erőter) koncepcióját. Ebben az alfejezetben tehát azt mutatjuk be, miképpen teremtette meg a Fidesz a saját fölényét a magyar pártrendszeren belül. Mindemelllett azonban foglalkozunk az ellenzék állapotával, a Fidesz fölényére történő reakcióival, és azzal is, hogy egyáltalán

hogyan értelmezte helyzetét az új körülmények között. Alfejezetünk célja annak a szakirodalomban közkeletű tételnek a bizonyítása, hogy „kettőn áll a vásár”, azaz a pártdominancia kialakulásához nem elég az arra irányuló szándék, szükség van arra is, hogy a többi párt – bármilyen okból – ne legyen olyan helyzetben, hogy a domináns párt létrejöttét és tartós hatalmon maradását feltartóztassa.

A centrális erőtér ideológiai megalapozása

A 7. fejezetben bővebben is kifejtjük, most csak jelezzük: a Fidesz már 2010 előtt is nagy aktivitást mutatott a pártrendszer átalakítására. Az ilyen szándékot ismereteink szerint először Orbán Viktor fogalmazta meg 1998-ban, amikor egy holland liberális politikusnak adott interjújában beszélt a hazai sokpártrendszer kétpártrendszerre alakításának szükségességéről (Bolkenstein, 1998: 213–236).²⁹ Ez a szándék, ha nem is valósult meg a tervek szerint, de az átalakulás odáig eljutott a 2000-es években, hogy Magyarországon egyfajta kétblokkrendszer alakult ki (Soós, 2017). A 2000-es évek végén azonban a Fidesz és Orbán eltávolodott a kétpártrendszer ötletétől, amikor Orbán Viktor 2009 szeptemberében, Kötcsén, már a 2010-es választás utáni időszakra készülve egy merőben új pártkonstelláció tervével állt elő. Ez volt a centrális erőtér (Orbán, 2010).³⁰

A Fidesz ekkor természetesen még nem volt domináns párt, de az kijelenthető, hogy a pártrendszernek az a pártja, amelynek komoly befolyása van a létező szerkezet átalakulására. Ahhoz, hogy ez a befolyása kialakuljon, legalább két minimálfeltételnek kellett teljesülnie. Az egyik, hogy a Fidesz pártszervezeti értelemben felnőjön, és nagy párttá váljon. Tíz évvel korábban ugyanis a Fidesz még csak félúton volt a kicsi és a nagy párt között. A másik, hogy legyen komoly szellemi kapacitása a pártverseny meghatározó kérdéseinek végiggondolására. E tárgykörben meg kell említenünk a párt holdudvarában létrejövő agytrösztöket, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a Fidesz versenyképessé váljon (Csizmadia, 1998; Csizmadia, 2005: 47–51). Továbbá ki kell emelnünk bizonyos magánszemélyeket, közülük is elsősorban Tellér Gyulát, aki a 2000-es évek végétől komplett ideológiát szállított a párt számára. Tellér az 1990-es évek elején SZDSZ-képviselő volt a parlamentben, de már ebben az időszakban átfogó rendszerkritikai írásokat tett közzé (Tellér, 1994/a és 1994/b). Később, amikor elhagyta az SZDSZ-t, és a Fideszbe lépett át, megírta első tanulmányát, amely már a Fidesz társadalmi beágyazottságának korlátairól szólt (Tellér, 1996). Ez utóbbi azért is tekinthető kulcsírásnak, mert lökést adott a társadalmi beágyazódásban a 90-es évek második feléig gyenge Fidesznek ahhoz, hogy e tekintetben

²⁹ A holland nyelvű kötetben a szerző meginterjúvolta még – mások mellett – Konrád Györgyöt és Tőkés Lászlót is.

³⁰ A beszéd 2009. szeptember 5-én hangzott el, fél évvel később publikálták a *Nagyítás* című lapban.

alapvető iránymódosítást hajtson végre, és a 2000-es évek közepére szinte az MSZP-hez hasonló beágyazottsággal rendelkező párttá váljon. Ez azért is volt fontos tényező, mert egészen addig az MSZP volt a társadalmi beágyazottság egyetlen privilegizált pártja.

Tellér személyében tehát olyan ideológust kell látnunk, akinek meghatározó szerepe volt nemcsak az országról és benne a Fideszről szóló diagnózis felállításában, hanem a terápia megfogalmazását illetően is. 2009 tavaszán, néhány hónappal Orbán Viktor beszéde előtt látott napvilágot Tellér új (de a már hivatkozott rendszerelemzések nyomvonalán született) műve: a *Rendszer-e a rendszerváltás rendszere?* (Tellér, 2009).

Ezt az írást, ha röviden is, azért hozzuk szóba, mert a majdani domináns párt kiépülése szempontjából fontos szemléleti alapokat foglal magában. Azt ugyanis, hogy a magyar politika olyan helyzetben van, hogy a *régi* és az *új* rendszer képviselői állnak szemben egymással. Egyértelmű, hogy az MSZP és az SZDSZ elitje képviseli a régi rendszert, és ezeknek az erőknak a masszív, rendszeralkotó jelenléte akadályozza meg az „igazi” rendszerváltókat (a Fideszt), hogy végre leváltásuk a régi rendszert, és egy újat állítsanak a helyébe. Tellér gondolati útmutatásában azonban a másik elem legalább ilyen fontos: rendszerrel csak rendszert lehet szembeállítani; a Fidesznek tehát nem kormány-, hanem *rendszeralternatívát* kell kínálnia.³¹ Ez egy módszere volt a dominancia Levite és Tarrow (1983) által kiemelt feltételének, az ellenzék delegitimációjának.

Ennek az írásnak a jelentőségét tehát abban kell látnunk, hogy kiegészíti, illetve tágabb perspektívába helyezi a Fidesz gondolkodását saját pártrendszerbeli szerepét illetően. Mint utaltunk rá: Orbán Viktort már az 1990-es évek közepén, második felében is érdekelték a *pártrendszer* átalakításának kérdései, de még nem rendelkezett megfelelő vízióval a pártrendszeren túlmutató – a politikai rendszer egészét érintő – kérdések iránt. Az persze igaz, hogy már 1998 előtt megfogalmazódik a „kormányváltásnál több – rendszerváltásnál kevesebb” szlogenje”, de 1998 és 2002 között a Fidesznek nem volt ereje és ideje, hogy megmutassa, mit is gondol kormányváltásnál *többnek*. A 2000-es évek végén azonban összekapcsolódik a Tellér-féle „rendszerelmélet” és Orbán Viktor korábban megfogalmazott pártrendszerigénye, amelynek fő eleme: a *stabilitás*. Az akkori kormánypártok nagyfokú hitelvesztése Orbán számára egyben stabilitási deficitet is jelent, ezért olyan pártkonfigurációban gondolkodik, amely ezt áthidalja. Mindez persze egyáltalán nem merülhetett volna fel, ha 2002 és 2010 között az MSZP és az SZDSZ nem veszíti el népszerűségét, ráadásul az MSZP a különleges, fentebb már említett státusát is a társadalom autentikus képviselőjére.

³¹ 2009-ben ez a jobboldali rendszer még csak elemeiben volt meg, de néhány évvel később (Tellér, 2014) a szerző úgy válaszol a saját maga által feltett kérdésre („Született-e Orbán-rendszer 2010 és 2014 között”), hogy igen: született.

A két kormánypárt azonban súlyosan megszenvedte főképpen a 2. Gyurcsány-kormány (2006–2010) időszakát. Fennállt a veszély, hogy a baloldal szétesése nem pusztán kormány-, de pártrendszerválságot is előidéz. Ebben a kontextusban kell tehát néznünk a 2009-es kötcsei beszédet, amely egy „egyedül maradt” párt vezetőjének önbizalomtól duzzadó reagálása arra a helyzetre, hogy a párt 2002 utáni újjászerveződése sikeres volt, és kormányra kerülve várhatóan képes lesz stabilizálni a politikát.³²

A beszéd két fő kategóriája a „duális” és a „centrális”. A politikai erőter – mondja – eddig duális volt, ami azonban a továbbiakban nem kívánatos, ezért le kell építeni. Magyarországon ugyanis a pártverseny olyan irányt vett, amelyben többé nem tartható fenn a kétblokkrendszer, illetve a két egyenrangú fél egymásmellettiségére épülő duális szisztéma. De itt azért látnunk kell, hogy nemcsak arról van szó, hogy a két tábor erőviszonyai eltolódtak volna a Fidesz irányába. Hanem arról is, hogy a Fidesz egy ideológiai premisszából vezeti le a pártrendszer revízióját és a centrális pártrendszer bevezetését. Az ideológiai premissza pedig az, hogy a jobb- és a baloldal *értékei* immár nem hozhatók közös nevezőre. Ahogyan Tellérnél két inkompatibilis rendszerkép él egymás mellett, úgy Orbánnál *két hatalompolitikai és értékrendszer* áll egymással szemben. A duális erőtér fő problémája éppen az volt, hogy állandó értékviták zajlottak, ami lehetetlenné tette a konstruktív együttműködést. „Nincs egyetlen olyan közös érték, közös cél ebben a duális erőtérben – mondja Orbán Viktor –, amit mind a két fél elfogadna, hanem folyamatos harcok zajlanak a legalapvetőbb kérdésekben”. Ezt folytatni pedig értelmetlen, de nem is szükséges, hiszen a Fidesz a közvélemény-kutatások szerint 2009-ben a választások megnyerésére nagyon esélyes párt volt.

Ebből kiindulva a Fidesz elnöke úgy fogalmaz, hogy megvan az esély arra, hogy a következő 15-20 évet a Fidesz uralja, s egy centrális erőtér működjön. A centrális erőtérben pedig nemcsak az állandó értékviták kiiktatására nyílik mód, hanem a „nemzeti ügyek” képviselésére is. Orbán látja, hogy „hamarosan létrejön egy nagy kormányzó párt, amely képes arra, hogy a nemzeti ügyeket megfogalmazza”.

Fontos még annak kiemelése, hogy a centrális erőtér meghirdetése mennyire nevezhető egy *pártprogram* alapjának. E tekintetben Orbán Viktor beszéde két értelmezést is megenged. Az első, hogy a centrális erőtér voltaképp nem pártprogram, hiszen éppen a viták korlátozására, vagy tágabban a pluralizmus gyengítésére épül. Ezt alátámasztja a beszédnek az a kitétele, hogy a Fidesz nem *ellenkormányzásra* készül. Az ellenkormányzás ugyanis voltaképp ugyanaz, mint amit az eddigi kormány csinált, csak ellenkező előjellel. Erről azonban

³² Balázs Zoltán és Hajdú András a Fidesz felemelkedését nem 2010 utánra teszi, hanem a 2002-vel kezdődő ellenzéki periódusra. Lásd: Balázs–Hajdú, 2017.

Orbán centrális erőterében szó sem lehet; az állandó harcra berendezkedett politika helyett az állandó kormányzásra berendezkedett politikát kell követni. „Ne a másik féllel folytatott folyamatos és állandó küzdelem határozza meg gondolkodásunkat, hanem bizonyos nemzeti ügyek meggyőző erejű képviselője.” Ebben az értelmezésben tehát a másik táborral való versenyzésnek nincs helye, s a leendő kormánypárt feladata nem az, hogy versenyezzen ellenfeleivel.

A másik értelmezés azonban épp a versenyről szól. Merthogy „természetesen verseny lesz és a végén a választók fognak dönteni”. Ez viszont színtiszta demokratikus megfogalmazás: a pártelnök egyáltalán nem vitatja el az ellenzéki pártok jogát, hogy maguk is részt vegyenek a pártversenyben, és önálló alternatívát állítva megmérésék magukat.³³

A beszéd végezetül tartalmazza még az úgynevezett *sikerkritérium* felállítását. A Fidesz egész politikai kurzusának megértése szempontjából alapvető kategóriáról van szó. Ez azt jelenti, hogy a párt teljesítményének mércéje csak a sikeres kormányzás lehet. Ugyanakkor az is kiderül a beszédből, hogy Orbán Viktor a sikert nem objektív mércének tekinti, hiszen a sikert az emberek (tulajdonképpen szubjektív) értékítélete alapozza meg.

Összességében a kötcsei beszéd rávilágít arra, milyen az, amikor a fennálló politikai kereteket egy párt (vezetője) látványosan zárójelbe teszi, és új versenyfeltételeket kíván szabni. A szakirodalom a létező játékszabályok kiiktatására irányuló törekvést nem tekinti összeférhetőnek a demokratikus domináns rendszerekkel (Bogaards, 2005: 30–31).³⁴ De vessük fel másképpen is a kérdést. Hiába lett volna meg a szabályok újraírására vonatkozó szándék, ha nem szervezhető mögé nagy fokú társadalmi támogatás, illetve ha van olyan potens ellenzék, amely ez ellen tenni tud. De a társadalmi többség immár felsorakozott a Fidesz mögött, s egyetértett azzal, hogy ne folytatódjék az addigi pártkonfiguráció. A közvélemény nagyobbik fele elfogadta – mert a tapasztalatok által igazoltnak látta – a Fidesz elemzését az MSZP *hatalmpolitikai* rendszerének tarthatatlanságáról. Ha ez nincs így, a Fidesz nem nyeri toronymagasan a 2010-es választást. Nem véletlen, hogy Orbán a baloldali hatalmpolitika helyett ajánl egy másikat. Ehhez persze az MSZP hatalmpolitikai rendszerét úgy kellett beállítania, mint ami csak *pénzről, az ideológiáról és a szervezetről* szól. A pénz kapcsán azt mondja a szónok, hogy az MSZP hatalmát a privatizációból származó bevételek adták, ám ennek határát épp az jelentette, hogy elfogyott az eladható vagyontárgyak köre. Az ideológia Orbán szerint egy hamis tudat a baloldal számára; valami olyasmi, hogy minden, ami modern, az a baloldalhoz kötődik. A baloldalra

³³ Csak megjegyezzük, hogy 2018-ban épp e versenyszemlélet megkérdőjelezését és a domináns párt hegemon párttá válását konstatálják bizonyos elemzők. Lásd: Tóka, 2018. Tóka dolgozatára részletesebben is visszatérünk az alfejezet végén.

³⁴ Bogaards csak egy a sok kutató közül, aki a játékszabályok betartásának fontosságára hivatkozik. A domináns pártokkal kapcsolatos elméleti megközelítések széles tárházát az 1. fejezetben találja az olvasó.

első szavazatok pedig a baloldali kormányoknak abból a szemléletéből következtek, amelyek a középpontba a járadékokból és juttatásokból élőkét állították. Nyilvánvaló, hogy itt komplex magyarázattal van dolgunk, aminek természetesen nem az objektív igazságtartalma, hanem elemzési fókuszja és mozgósító ereje az érdekes.

És ennek nyomán érdemes felfigyelnünk: Orbán egyetlen mondatban ad magyarázatot a saját sikerére, illetve a baloldal bukására. Az MSZP bukásának végső oka: „saját választóik érdekeivel ellentétben álló döntéseket kellett hozniuk, és ez felmorzsolta őket”. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy 2009-ben a Fidesz készen állónak tekinti magát a választók érdekeivel konform politikai cselekvésre. A Fidesz a domináns párttá válás útját azzal kövezte ki, hogy társadalomképviselési priviligiumra tett szert.

A Fidesz és az ellenzék az első kormányzati ciklusban

Ezt a változást fejezte ki a 2010. évi választás, amelyet a szakirodalom – ahogy már többször szóba hoztuk – „kritikus választásnak” nevez (Enyedi–Benoit, 2011). Ezen a választáson az MSZP „végleg elvesztette a Fidesz–Magyar Polgári Szövetséggel egyenrangú státusát” (Lakner, 2017: 143). Számokban kifejezve mindez azt jelenti, hogy a párt 1 millió szavazatot ért el, szemben a 2002-es és 2006-os jócskán 2 millió feletti szavazati aránnyal (Uo.: 144). A baloldali szavazók átvándoroltak a jobboldalra: a Fidesz több mint tízszer annyi közgyűlési tagot és több mint hússzor annyi polgármestert delegált, mint az MSZP (Enyedi–Benoit id. mű: 18.) Enyedi és Benoit mindezt a magyar politika erőteljes intézményi és ideológiai átalakulásával magyarázzák (Enyedi–Benoit, 2011: 17), ami az MSZP drasztikus visszaesésén túl két rendszerváltó párt (az MDF és az SZDSZ) parlamentből való kiesésében, valamint két új párt (a Jobbik és az LMP) bekerülésében manifesztálódott. Az egész választásnak azonban az lett a legfeltűnőbb eredménye, hogy a viszonylagos kormánypárti-ellenzéki egyensúlyra épülő pártrendszer kifejezetten *aszimmetrikussá* vált: egy közel 70%-os kormánytáborral szemben körülbelül egyharmadnyi ellenzéki képviselő állott. Nem véletlenül írta Enyedi és Benoit: „A választói tömbök átrendeződése, megtámogatva intézményi változásokkal, egy domináns pártrendszer képét vetítik előre (id. mű: 18).

És valóban: ha a domináns pártrendszer kialakulásának alapfeltétele nemcsak a háromciklusú kormányzás, akkor megállapíthatjuk, hogy egy fontos, de a szakirodalomban talán kevésbé hangsúlyozott elem – az aszimmetria – már itt megjelenik. Ráadásul az aszimmetria nagyon látványos módon jött létre: a mindaddig nagy pártként működő MSZP létszáma felére-harmadára csökkent, s a párt a nagy párti státusból középpárttá zuhant vissza. De igazából az új pártrendszer létrejöttét a legjobban a győztes párt és a 2. helyezett közötti különbség mutatja. Ez a szám 2002-ben 1,2%, 2006-ban 0,9%, 2010-ben pedig 33,4% (Enyedi–Benoit

id. mű: 19). A Blondel (1968) által meghatározott dominanciakritérium, a hatalmas fölény tehát már ekkor ráillett a magyar rendszerre, a Fidesz tehát a hatalomátvétel pillanatától többé-kevésbé domináns pártnak volt tekinthető.

Ez az egyensúlytalanság kifejeződött a közhangulatban is: a magyar társadalom széles rétegei a Fideszre úgy tekintettek, mint *egyetlen* releváns pártra. Akkor volt a baloldali-liberális, majd tisztán baloldali kormány távozása miatt érzett megkönnyebbülés, hogy az új kormány és az annak alapját képező Fidesz mindenfajta társadalmi korlát nélkül, kifejezetten kedvező hangulatban kezdhette meg kétharmados kormányzását. Láthattuk, hogy a kormányzásra a Fidesz felkészült, mint ahogy a pártrendszer új keretek között való működtetésére is.³⁵ A pártrendszer kialakult egyensúlytalansága azonban a közvéleményt egyáltalán nem zavarta, s az a Fidesz nagyfokú fölényét természetesnek tekintette. Szó sem volt ekkoriban még arról, hogy a Fidesz radikális, netán szélsőséges párt lenne, vagy arról, hogy korlátozni kívánná az ellenfelei működését. S rögvést látjuk majd, hogy a kialakult új kereteket az ellenfelek sem tekintették ab ovo versenykorlátozónak, ellenkezőleg: az adott feltételek között képzelték reorganizációjukat. A Fidesz már csak azért is biztos lehetett a dolgában, mert a mérsékelt vagy középén álló szavazókkal szinkronban volt (Enyedi–Benoit, id. mű: 35), miközben „a baloldali pártok, immár az LMP-t is idesorolva messzebb voltak a medián szavazótól, mint a szélsőséges Jobbik” (Uo.: 36).

A választás után természetesen nagyon különböző feladatok vártak a Fideszre és az ellenzéki pártokra. A Fidesz célja az volt, hogy minél gyorsabban és minél teljesebben megvalósítsa a Kötcsén megfogalmazott programot, azaz hogy Magyarországot egy valóban új rendszerbe vezesse át, ráadásul úgy, hogy elkerülje az általa fölöslegesnek és károsnak ítélt értékvitákat. Így az első kormányzati ciklus első felében két nagy hatású törvényt is elfogadott: az új alaptörvényt és az új választójogi törvényt. Különösen az előbbi volt kritikus mind a Fidesz, mind az ellenzék számára. A Fidesz számára azért, mert ezzel a törvénnyel hatályon kívül helyezhette az általa gyakran csak ideiglenesnek minősített 1989-es alkotmányt és a külvilág felé bizonyíthatta, hogy az új alkotmánnyal ő az, aki szimbolikusan is lezárhatja a rendszerváltás elhúzódó folyamatát, szimbolikus lépést téve az ellenzék delegitimizációja felé. Az ellenzék számára pedig azért volt kritikus ez a törvény, mert ez volt az első az ezt követően megszülető törvények sorában, amelyről azt mondhatta, hogy a kormánypárt azt *nélküle* fogadta el, ehhez tehát neki semmi köze, és lényegében nem is nagyon tartja magára nézve irányadónak.

³⁵ Meg kell említeni, hogy – hasonló módon, mint az 1998-as kormányzás előtt – 2006 és 2010 között a Fidesz agytrösztjei (főképpen a Századvég) számos, az új kormányzati filozófiát megalapozó manifesztumot tettek közzé. Lásd például: G. Fodor–Stumpf, 2007. A Fidesz-féle government-központú filozófia és a governance-felfogás közötti különbségről lásd: Csizmadia, 2016.

Ha persze a Fidesznek a kötese Orbán-beszédben kifejtett logikája felől nézzük a dolgot, akkor épp az alkotmány ügyében az ellenzékkel folytatott értékvita lett volna a meglepő. A Fidesz a legkevésbé az ellenzékkel akart erről vitatkozni, s éppen a *saját* (új rendszert megalapozó) szemléletét kívánta lényegében veszteség nélkül érvényesíteni. Mindenesetre elmondhatjuk, hogy a kormánnyal kevéssé szimpatizáló alkotmányjogászok kezdettől fogva bírálták az alkotmány elfogadásának módját és annak tartalmát.³⁶ Ez a kritika aztán később, az időben előrehaladva egyre inkább összekapcsolódott más kormányzati döntések önkényességének és az ellenzékot figyelmen kívül hagyó jellegének kritikájával. Itt tehát az ellenzék a Dunleavy (2010: 29) által emlegetett stratégiák közül nem az együttműködést, hanem a markáns ellenállást választotta.

Kicsit ambivalensebb volt az ellenzék a választójogi törvénnyel kapcsolatban, amelyről ekkor még úgy gondolta, hogy nem teszi lehetetlenné számára a valamelyik soron lévő választáson való győzelmet. A Mesterházy Attila pártelnökségével felálló MSZP például úgy látta: „a kormánypártot a saját eszközével győzheti le, s ehhez a győzelemhez nem is szükséges olyan tömegű szavazat, mint a korábbi rendszerekben” (Lakner id. mű: 159). És ezzel át is térhetünk arra, hogy miképpen reagált ezeken túl az ellenzék a megváltozott helyzetre.

Az első az, hogy bármennyire is visszazorult, továbbra is az MSZP volt az ellenzék legerősebb pártja. Viszont számolnia kellett azzal, hogy a nagy kudarc és a választók csalódása után a Fidesz-ellenes szavazók sem benne keresik a kormánypárt leváltásának lehetőségét (Lakner id. mű: 146).

Ezzel együtt is a 2010–2014-es ciklus jórészt azzal telik, hogy az MSZP igyekszik alkalmazkodni az új környezethez és közeghez. Mesterházy szakít a Gyurcsány-féle blairista-harmadikutas szociáldemokrata vonallal, és meghirdeti, hogy a pártot „karakterisztikusan baloldali” irányba szeretné fordítani. Ez abból a szempontból racionális igény volt, hogy – mint láttuk – az MSZP éppen a társadalommal (akár a baloldali társadalommal) való kapcsolattartás szintjén szenvedte el a legnagyobb vereséget, s így egy baloldali fordulat esetleg kecsegtethetett volna reménnyel a társadalomban elszenvedett vereség enyhítésére. Csakhogy a kár sokkal nagyobb volt, mint azt az MSZP-ben vélték, merthogy tényleg új korszak kezdetén állt a magyar pártrendszer, s a Fidesz bármilyen ellenzéki kezdeményezést blokkolni tudott egyszerűen azáltal, hogy kétharmados társadalmi támogatást tudhatott maga mögött.

De Mesterházy megpróbálkozott azzal is, hogy a Fidesz egyszemélyi vezetői modelljét adaptálja az MSZP-re (Lakner id. mű: 147). Ez azonban már csak azért sem lehetett sikeres, mert ellenkezett a párt egész hagyományrendszerével, amely éppen arra épül, hogy belső erőcsoportjai blokkolják egymást, és termé-

³⁶ A kritikai álláspontokról lásd: Fleck és társai, 2011. Lásd még: Jakab, 2011.

szetesen akadályozzák azt is, hogy bárkinek kiemelkedő egyszemélyi hatalma alakuljon ki. Az MSZP szervezeti értelemben is próbálta lekövetni a 2002 után sikeres Fidesz-terjeszkedést. Ez konkrétan a „mozgalmi párttá” történő átszervezését jelentette volna, némileg hasonlóan a Fidesz polgári körös frissítéséhez az elvesztett 2002-es választás után. Csakhogy a civil társadalommal való kapcsolatfelvétel ügyében és a szakszervezetekkel való intenzívebb együttműködésben sem történt látványos áttörés. Pedig ezek a tervezett lépések nem is voltak olyan jelentősek. Nem véletlen fogalmaz úgy Lakner Zoltán, hogy „az MSZP 2010 után kisebbet próbált lépni, mint a Fidesz az 1990-es évek közepétől, de ez a lépés sem volt sikeres” (Uo.).

Azt állapíthatjuk meg tehát, hogy bár Enyedi és Benoit már a 2010-zel kezdődő korszakba is belelátják egy domináns párt létrejöttét, ekkor erről még csak megszorításokkal beszélhetünk. Hiszen a parlamenti erőviszonyokból, illetve az ellenzéki pártok zilált állapotából legfőljebb extrapolálni lehetett a következő választások eredményét, de biztosan megjósolni nemigen. Csupán annyi bizonyos, hogy a Fidesz felszálló ágban volt, és ebben a ciklusban egyedül rendelkezett olyan vízióval, amelyre a szavazók rezonálnak. Szakpolitikai lépések is történtek (például 2013–14-ben a kormány állami eszközökkel csökkentette az energia árát, és erőfeszítéseket tett a foglalkoztatottak számának jelentős növelésére). Ezekhez képest az ellenzék tiltakozása a magánnyugdíjpénztárak megszüntetése ellen sokkal kevesebb visszhangot váltott ki. Emlékezzünk: a medián szavazók ekkor még a Fidesz mellett állnak. Továbbá „olyan célokról van szó, amelyek baloldalias vonásokat hordoztak (...), az volt a szándék a kormány részéről, hogy ezek révén a hagyományos jobboldal-baloldal határt átlépjék” (Lakner id. mű: 156).

Ez pedig megint csak illeszkedik a kötcsei beszéd meghirdetett céljához, ahhoz, hogy a kormány értékalapon (de az ellenzékkel való értékvitákat kizárva) kormányoz. Miközben tehát az ellenzék saját magát elfoglalva (a DK épphogy megalakult, az LMP egyensúlyozott a kormánypárt és az ellenzék között, a Jobbik ekkor még bőven a szélsőjobboldalon helyezkedett el), és próbálta értelmezni a kialakult helyzetet, a kormányzó párt valóban elérte azt, hogy a közvélemény egyedüli hatékony cselekvőnek fogadja el. Mindezt még meg is erősítette a széttagolt és összességében is gyenge erőt képviselő ellenzéki pártok 2013–2014-es összefogási kísérletének súlyos kudarca. Arra nyilvánvalóan rájöttek ugyanis ezek a pártok, hogy külön-külön semmi esélyük. De rengeteg akadály tornyosult előttük. A legfőképpen az, hogy az ellenzék legnagyobb pártját, az MSZP-t a közönség nem gondolta vezető pártnak, a Demokratikus Koalíció még nem volt eléggé erős és hiteles, a Jobbik pedig ekkor még inkább a Fideszhez állt közelebb, mint az ellenzékhez. Ilyen körülmények között egyáltalán nem meglepő, hogy a Fidesz a következő választáson is kétharmados győzelmet aratott. A baloldal ekkor a karakteres ellenállás, míg a Jobbik a kis módosítások-

kal elfogadás stratégiáját követte. Kevert stratégiaként (valamilyen együttműködés keretében) ez akár sikerre is vezethetett volna, de itt több önálló, magában nem működő stratégiáról beszélünk, ez pedig garantálta a választási vereséget.

A Fidesz második ciklusa és az ellenzék

A 2014-es második választási győzelemmel a Fidesz egyfelől beérte az MSZP-t, hiszen ő volt a második párt, amely két egymást követő választáson nyerni tudott, de egyben meg is előzte az MSZP-t, merthogy ezen a választáson is kétharmados győzelmi arányt ért el. Az ellenzéknek nem sikerült megakadályoznia ezt az elsőprő fölényt, amiben a leginkább az játszott közre, hogy az MSZP visszatérését a választók jelentős része el akarta kerülni (Lakner id. mű: 159). Hogy milyen nagy fokú ellenérzések voltak akkor az MSZP-vel szemben, az is mutatja, hogy a 2014-es EP-választáson a Jobbik végzett a második helyen, miközben az MSZP Budapesten a 4. lett. Meg kell állapítanunk: nagyon érvényes volt e választáson az a tétel, hogy a Fidesz megerősödése (a tartós kétharmad) és az ellenzék gyengesége szorosan összefügg egymással. A Fidesz kiemelkedő mértékű győzelme nem jöhetett volna létre, ha az ellenzékben van legalább egy olyan párt, amelyet a közvélemény kormányzásra alkalmasnak talál. De nem volt. A Fidesz egyedül tűnt kormányképes pártnak. Tehát Scheiner (2006) tétele, miszerint az ellenzék inkompetenciája a dominancia legfőbb oka, ebben az esetben is igazolódott.

Természetesen egyetlen párt sem könnyen törődik bele a népítéletbe, abba, hogy a közvélemény lebecsüli, és nem szavaz kellő mértékben rá. A 2014-es választás után az ellenzéki pártok is keresték gyenge szereplésük okait, s kétségkívül szembesülniük kellett a közönség ellenérzéseivel. Talán nem árt felidézniük, mennyire más volt a 2014–2018 közötti helyzet, mint a mostani. Most az ellenzék felszálló ágban van, és teljes körű összefogással készül a 2022-es választásra. 2015–16-ban az ellenzék pártjai nemhogy nem voltak a teljes körű összefogás közelében, de az *egész ellenzéki pártpolitika* leértékelődésének időszaka volt ez. Különbféle – ma már tudjuk, átmeneti időt megélő – civil szervezetek alakultak, és azok szerveztek tüntetéseket a parlament előtt és más helyszíneken. Ez volt a Kockás Inges Tanárok, az Oktatási Hálózat és más civil szervezetek csúcsidőszaka. Új politikusjelöltek léptek fel (például Pukli István), akikben sokan a népszerűtlen ellenzéki pártvezetők „leváltásának” esélyét látták. Mai szemmel hihetetlen, hogy az ellenzéki érzelmű közösség ezekben a szervezetekben a Fidesz reális ellensúlyát, sőt esetleges kihívóját – és az ellenzéki pártok alternatíváját – látta. Aztán 2016 őszére kiderült, hogy ezek a szervezetek alkalmi politikai tiltakozásra jók, de éppen a pártszerű működés alapkelléke, a programalkotás és az ütőképes cselekvés hiányzik belőlük. Ezért hiába tűnt néhány hónapon keresztül úgy, hogy az „impotens” ellenzéki pártoknak hosszú távú mozgalmi kihívójuk akad, amely sikeres lehet a kormányoldallal szemben, ez a

lehetőség 2017-re már jórészt elveszett. Az ellenzéki közösségnek rá kellett jönnie, hogy bármennyire is gyengének tűnik az ellenzéki pártkínálat, 2018-ban mégiscsak ezzel kell legyőzni a Fideszt.

Így tehát az ellenzéki érzelmű választók a 2018-as választás előtti két évben ismét a pártpolitikára tették tétjeiket, és erre jó okuk volt. Az ellenzéki pártok ugyanis ekkor már egészen más képletet mutattak, mint a 2014-es választások előtt, s mást, mint 2015–16-ban. Három alapvető fontosságú változás történt. Az egyik, hogy az MSZP tovább erodálódott, és világossá vált, nem tudja megtartani vezető szerepét, és helyére fokozatosan belépett a DK. Ez valamiféle új ellenzéki irányvétel perspektívájával kecsegtetett. A másik, hogy hosszú hezitálás után az LMP feladta a kormánytól és az ellenzéktől való egyenlő távolság elvét, és egyértelműen a kormány leváltására készülő ellenzékhez illeszkedő politikára tért át. A harmadik: a Jobbik kibontakozó irányváltásával megszűnt az egyik fő ok, ami gyengítette a 2014 előtti ellenzékét. Akkor ugyanis a Jobbik, bár ellenzéki párt volt, de jobboldali, sőt szélsőjobboldali vonásokkal, ami lehetetlenné tette egy szélesebb ellenzéki egység létrehozását. Ebben az időszakban viszont a Jobbik egyértelmű fordulatot hajtott végre, és a baloldali-liberális ellenzéken belül elkezdtek felvetni, hogy talán a Jobbikkal is ki lehetne egészíteni az ellenzékét.³⁷ 2016 végétől tehát a civil mozgalmak elapadása és az ellenzéken belül meginduló erőátrendeződésként nyomán megfogalmazódott a teljesebb ellenzéki összefogás gondolata. De persze – merthogy szerves folyamatról van szó – ezt a teljesebb egységet (éppen az egyik legfőbb probléma: a Jobbik miatt) nem lehet gyorsan megoldani. A baloldal pedig maradt a markáns ellentmondás stratégiájánál, ami, ahogy Dunleavy modelljében, úgy 2018-ban sem vezethetett sikerre.

Mindeközben a Fidesz oldalán folytatódott a rendszerépítés. Mivel a 2014-es választás megnyerése után még jó ideig (szinte a ciklus végéig) az ellenzék nem jelentett komoly kihívást, a Fidesz lényegében folytathatta és kiterjeszthette az „ellenzék nélküli” kötcsei programját. De Kötcse 2009-ben volt, s mégiscsak eltelt azóta fél évtized. Ezért, bár a Fidesz nem fogalmazott meg nyilvános pártprogramot, a pártnak mégis lett egy aktualizált, az új ciklusra irányt mutató programja. Ezt szintén Tellér Gyula írta, 2014 tavaszán (Tellér, 2014), és ez azért fontos, mert ezt használta sorvezetőként Orbán Viktor híressé váló 2014. júliusi tusnádfürdői beszédében (Orbán, 2014).³⁸ A kötcsei és a tusnádfürdői beszédek

³⁷ Már 2017 elején felvetődött, hogy a kormányváltás érdekében össze kell fogni a Jobbikkal. Először – sokak ellenkezését kiváltva – Heller Ágnes vetette fel a gondolatot, később mások is csatlakoztak hozzá. Lásd: <http://www.atv.hu/belfold/20170105-kornis-ha-a-jobbik-es-a-halal-kozul-kell-valasztani-a-halalt-valasztom>

³⁸ Itt kell megemlítenünk, hogy miközben a Fidesz 2014-ben és 2018-ban sem írt új választási programot, „belső programot” viszont igen. A magyarázat szintén a kötcsei beszédből rajzolódik ki: ha a Fidesz és a jobboldal centrális erőterében – ellenzék nélkül – kormányoz, akkor szükségtelen az egész ország nyilvánossága elé tárt programot írnia.

között a legfontosabb különbség, hogy míg az elsőben fontos szerepet tölt be a pártpolitika, addig a másodikban szinte egyáltalán nincs szó pártpolitikáról. Az, hogy az utóbbiban a hangsúly kizárólag a rendszer- és államépítésen van, kifejezi, hogy a Fidesz „megoldottnak” vélte a pártpolitikai kérdéseket, és ezt vissza is igazolta számára az ellenzék gyenge választási eredménye. Joggal gondolhatták tehát úgy, hogy – stratégiai értelemben – a pártkérdés a továbbiakban nem kérdés.

A beszédnek azon részét, ami a demokrácia újrafogalmazásáról szól, s az illiberális állam kialakítását jelöli meg fő célként, könyvünk egy korábbi fejezetében érintettük, így ezzel most nem foglalkozunk. Meg kell azonban említeni a beszédnek egy – a Fidesz térfoglalása szempontjából – fontos új vetületét, s ez a *külpolitika*. A Fidesz történetét vizsgálva persze tudjuk, hogy a külpolitikai érdeklődés a 90-es évek közepi váltástól kezdődően integráns része a párt politikájának,³⁹ de a nagyközönség számára ez a dimenzió akkor domborodott ki, amikor immár kormányon Orbán Viktor ezt tusnádi szónoklata egyik fő témájává tette.

Ez a beszéd a pártdominancia egy újabb vonatkozására irányítja a figyelmünket, mégpedig arra, hogy a pártrendszerben való kivételes helyzet elérése után a Fidesz nem áll meg a további „terjeszkedésben”, csak éppen ez a terjeszkedés már nemcsak a *pártrendszer*t érinti, nem is csak a *politikai rendszert*, hanem a „*külső rendszert*”. Ezzel új szintre emelte az ellenzéki delegitimációt. Míg az első kormányzati ciklus döntően belpolitikai vonatkozásokat foglalt magában, addig 2014 után az újabb cél a Fidesz-történet külső környezetben való elhelyezése, azaz annak bizonyítása, hogy a magyar kormánypártnak van európai mondanivalója is. Az új elem tehát a „világrendszer-perspektíva”, ami legalábbis szokatlan a rendszerváltás utáni magyar politikai közéletben. A magyar miniszterelnök tusnádfürdői beszédében azonban épp ez áll a középpontban. Orbán Viktor arról beszél, hogy a 20. századi Európában három nagy világrendszer-változás történt: az első az 1. világháború után, a második a 2. világháború után és a harmadik az 1989–90-es kelet-közép-európai átalakulással. Úgy ítéli meg, hogy negyedik világrendszer-változásként kell értelmeznünk a 2008-as gazdasági válság nyomán kialakuló helyzetet, már csak azért is, mert ez a változás teljesen új feltételek közé állítja az egyes nemzeteket. Alapvetően megváltoznak például a versenyképesség kritériumai, s az újfajta versenyben másfajta államvezetési elvek válnak szükségessé, mert az eddigi liberális elvek alkalmazása már nem feltétlen biztosít megfelelő versenyképességet. A Fidesz mint párt ugyan nem kerül elő a beszédben, de mégis érezzük, hogy az országot kétharmaddal vezető párt feladata, hogy „felnőjön” az új világrendszer állította kihívásokhoz, és e kihívásokat – a miniszterelnök szavain keresztül – értelmezni tudja. A pártpolitika feloldódik a kormánypolitikában, a kormánypolitika pedig a „világrendszer-politikában”.

³⁹ Élénk külpolitikai érdeklődésről tanúskodik már az 1994-es és az 1996-os pártprogram is

Mindazonáltal azért marad is valami a pártpolitikából, de nagyon kevés. A második ciklusban élvezett kiemelkedő szerep módosítja a párt helyi értékét, s ez tükröződik Orbán Viktornek a 2015-ös és 2017-es Fidesz-pártkongresszuson elmondott beszédeiben.

A 2015-ös kongresszusi beszéd (Orbán, 2015) azért érdekes, mert egy nagy önbizalommal rendelkező pártot és vezetőt mutat. A miniszterelnök meg is mondja, mi önbizalma fő táplálója: „Mi jól ismerjük azokat, akiket képviselünk”. Korábban említettük, milyen fontos szerepet tölt be a Fidesz ideológiájában és gyakorlatában a „siker” fogalma. A társadalom felé való odafordulásban érte el kétségkívül legnagyobb sikerét a párt, mégpedig azzal, hogy „sikerült” megszüntetni az MSZP-nek e területen tapasztalható privilégiumát. De a beszédben előjönnek más fogalmak is, mint az *erő*. Mainstream pártok ritkán használnak ilyen kifejezést, hiszen az erő használata felveti a demokratikus normák átlépésének gyanúját. Orbán erőfogalma azonban e beszédben nem feltétlen ezt jelenti, hanem azt, hogy „kimondtunk tabunak tűnő dolgokat, aztán pártprogrammá tettük őket”.

Tehát mégiscsak fontos a párt, mint egy alapvető szűrő vagy közvetítő. Mert-hogy természetesen a párt csak az *első szint*, hiszen a pártprogramokból kormányzati programok, a kormányzati programokból végül nemzeti ügyek lesznek. A nemzeti ügyek képviseléséhez pedig nemzeti (de persze a centrális erőtéren belüli) egység kell. A nemzeti egységnek pedig megint csak a nagy kormánypárt a fundamentuma: „a magyar egység kulcsa a főhatalmat gyakorló szellemi és politikai mozgalom egysége, összetartása, bajtársias belső kultúrája. Nekünk olyan egység kell, amelyben mindenki önmaga maradhat, saját életfelfogását követheti, saját hangszerén játszik, s a végén mégis káprázatos, magával ragadó összhangzat és harmónia keletkezik”. Káprázatos összhangzat és harmónia – nem feltétlen érezheti ezt mindenki, aki a Fidesz elmúlt tizenegy évét nem a centrális erőtér perspektívájából nézi. Ugyanakkor érdekes leírását adja egy kívülről valóban monolitnak tűnő, nagy domináns pártnak, illetve nem is pártnak, hanem közösségnek. A Fidesz Orbán interpretációjában több és más, mint domináns párt: egyenesen domináns *közösség*.

A 2017-es kongresszusi beszédből az előzőhöz képest egy új elemet emelünk ki: a 2018-as választás tétje nagyobb – mondja a kormányfő – mint a 2014. évié. A következő négy évre *mindenképp* szükség van az eddig eredmények megőrzése érdekében. Emlékezzünk csak: 2009-ben Orbán 15-20 évre tette azt az időt, amennyi alatt a centrális erőtér meghozza eredményeit, és 2018-ra ebből még csak nyolc év telt el. Ráadásul – mondja a miniszterelnök – ebben a munkában csak magunkra számíthatunk. Ez meglepő állítás ahhoz képest, hogy az ellenzékét éppen ők (mégpedig tudatosan) „rekesztették ki” a centrális erőtérből.

2018 után: túlfutó dominancia vagy lassú erjedés?

A 2018-as választással az 1990 utáni magyar politikában először történt meg, hogy egy párt(szövetség) *három* egymást követő választáson győzedelmeskedik. Ha szigorúan alkalmazzuk a Sartori által a domináns pártra adott definíciót (lásd 1. fejezet), akkor 2018 tavaszán vált *tényleges* domináns párttá a Fidesz és dominánssá az általa fémjelzett rendszer. Bármennyire is amellet érveltünk fentebb, hogy a domináns jelleg már korábban is létezett, meg kell állapítanunk, hogy a harmadik ciklus megnyerésének kétségkívül *többletereje* van. Két ciklusnál még lehet hivatkozni a véletlenre, de három egymást követően megnyert választás már egyértelmű trend. Amely párt három választást nyer, az különleges helyzetbe kerül, és joggal mondhatja magáról, hogy a választók megbíznak benne, s amolyan „örök kormánypártnak” tekintik, amely egyedül jogosult arra, hogy konszolidáljon és stabilizáljon.

Ez azonban csak az egyik olvasat. A másik olvasat az, amely szerint, ha egy párt háromszor egymás után nyer, az önmagában is kockázat a kiegyensúlyozott működésre. Hát még mennyire kockázatos, ha ez a párt fokozatosan a maga képére formálta a politikát, leépítette a demokratikus és alkotmányos fékek rendszerét, kilépett a demokratikus keretek közül, és már nem is tekinthető domináns pártnak (ne feledjük: a domináns párt demokratikus politikában használatos kategória), sokkal inkább autoriternek vagy hegemónnak. Az első értelmezés nyilván közel áll a kormánypárt, míg a második az ellenzék híveihez. Másképpen úgy is mondhatnánk: mire végre kiteljesedik a domináns rendszer, addig (legalábbis ellenzéki olvasatban) valami más válik belőle, ami már túlmutat a domináns rendszeren, sőt valójában a rendszer kezdődő bomlásának tekinthető. Ilyen értelemben foglal állást Tóka Gábor (Tóka, 2018).

Lássuk először a 2018-as választás néhány adatát. Először is a választáson nagyon magas volt a részvétel: 70,22%. Ez az arány majdnem olyan magas, mint a 2002-es (ugyancsak sorsdöntő) választáson, és jóval magasabb, mint a Fidesz 2010-es és 2014-es győzelme alkalmából. A 4. (folyamatosan a 3.) Orbán-kormányt alig több választó támogatta, mint 2006-ban a Gyurcsány-kormányt (Tóth–Szabó, 2018: 30). Az első érdekesség tehát, hogy látványos elmozdulás történt az ellenzék 2010-es és 2014-es vert helyzetéből, és az erőviszonyok kiegyenlítettebbé válnak. Természetesen a kutatók azt is megállapítják, hogy a választási versenypálya nagyban lejt a Fidesz javára. Tóth Csaba és Szabó Andrea három kirívó egyenlőtleniséget azonosít. Az első a választási rendszer átalakításából fakadó egyensúlytalanság. „A választási rendszer egyéni kerületi ága – írják – a nagy és egységes politikai közösségnek előnyös, ugyanakkor hátrányosan érinti a hasonló méretű, de széttagolt politikai táborokat” (Tóth–Szabó id. mű: 20). Itt azért érdemes felfigyelnünk a „hasonló méretű” kifejezésre. Ezek szerint a 2018-as választás előtt az ellenzék *mérete* megközelíti a kormánypártét, ami mindenképp

újdonság volt 2010-hez, de 2014-hez képest is. Ugyanakkor a 2018-as választás idején még nem tartott ott az ellenzék, hogy a széttagoaltságból adódó hátrányokra megfelelő megoldást találjon.

Másodszor a szerzők felvetik az egyenlőtlen médiakörülmények kérdését, míg harmadszor azt, hogy a Fidesznek 2014 és 2018 között sikerült maga mellé állítania az állami szereplőket (Tóth–Szabó, Uo.: 23-24). Arra persze rájött már az ellenzék, hogy az egységes kormánypárttal szemben az egységes fellépés a sikeres ellenstratégia, de a „koordinált indulás” ekkor még nem ért el olyan fokot, mint a 2019-es önkormányzati választás után, amikor egyértelmű, hogy nem csupán koordinált indulásra, de teljes ellenzéki egységre van szükség.

De Tóth és Szabó tanulmánya csak az ellenzéknek a korábbiaknál *jobb* eredményét regisztrálja; odáig nem jut el, mint Tóka, aki egyenesen a centrális erőter *kezdődő* bukásaként határozza meg a 2018-as választást. Tóka már írása elején nagyon izgalmas felütést tesz, amikor arról beszél, hogy e választás „hosszabb távon legemlékezetesebb vonása nem az lesz, hogy konszolidált egy rendszert, hanem hogy előrevetítette (bár nem jelentette) annak végét” (Tóka, 2018: 78). Felveti továbbá azt is, hogy a Fidesz harmadik választási győzelme – amely papíron a domináns párti rendszer kezdetét jelentené – valójában már túlmutat a dominancián, és egy *hegemón* rendszer felé való elmozdulást jelent.⁴⁰

De miért jut erre a következtetésre a szerző? Nyilvánvaló, hogy az egymást követő három választási győzelem önmagában is elegendő ahhoz, hogy megkérdőjeleződjék annak *demokratikus* jellege. A Tóth és Szabó által felsorolt egyensúlytalanságok és az ellenzéki közvélemény számukra egybehangzó tapasztalatai egyértelműen arról tanúskodtak, hogy az Orbán-rendszer időben előrehaladva egyre inkább elfoglalja a közélet minden pontját, azaz nem hagy teret a legkisebb ellenzéki alternatíváknak sem. Hozzájárult még ehhez a közhangulathoz, hogy az ellenzék szórványosan szervezett megmozdulásai nem hoztak látványos eredményt, azaz ahelyett, hogy az Orbán-rendszeren rést tudtak volna ütni, az képes volt zökkenőmentesen helyreállítani hatalmát. Végül tegyük még hozzá, hogy 2018 után nagymértékben változott a rendszer külső megítélése is, amely egybeesett a hazai ellenzéknek az Orbán-rendszeréről adott értékelésével.⁴¹

De Tóka egy nagyon érdekes optikából konstatálja a centrális erőter bomlását: magából a kötcsei beszédből. Előveszi ugyanis a 2009-es kötcsei Orbán-beszédet, és ráirányítja a figyelmünket annak kulcsmondatára: „Természetesen verseny lesz, és a végén a választók fognak dönteni” (Tóka, id. mű: 80). A szerző úgy ítéli meg, hogy míg 2010-ben és 2014-ben a verseny nagyjából tiszta eszközökkel zajlott, addig ez 2018-ra megváltozott, és a 2018-as választás már egyál-

⁴⁰A domináns és a hegemón rendszerek közötti különbségekről lásd az 1. fejezetet.

⁴¹Gondoljunk csak a kormány és az Európai Unió közötti permanens konfliktusokra, és az ezek nyomán megindult kötelezettségességi eljárásokra.

talán nem volt tisztának mondható. Azaz az Orbán által meghirdetett „versengő választás” elve kérdőjeleződött meg és indult bomlásnak. Ezt alátámasztandó idézi be az *Election Integrity Project* összehasonlító vizsgálati eredményeit, amelyben a 2018-as magyar választás egy demokratikus skálán kifejezetten gyenge pontszámot ér el (uo: 82).

Adva van tehát egy helyzet: 2018-ban – írja Tóka – nem konszolidáló választás zajlott, hanem annak ígérete kerül előtérbe, hogy a „bizonytalanságban tartott” helyzet átalakul (Uo.: 85). A szerző példákat is hoz fel a versengőből hegemónná alakuló rendszerre, mint például bírságok kivetése bizonyos ellenzéki pártokra; a Simicska Lajos által fémjelzett (s az ellenzék felé forduló) sajtó bedarálása (Uo.). A centrális erőter bomlását látja az ellenzéki vezetők viselkedésében is: „egyetlen ellenzéki vezető sem elmélkedett nyilvánosan a választási siker hosszú távú reménytelenségén” (Uo.: 86). Itt tehát már bejönnek pszichológiai tényezők is, és valóban: korábban gyakran mondták az ellenzék képviselői, hogy nincs esély a Fidesz legyőzésére, vagy nincs esély rá *demokratikus* eszközökkel. A Tóka-tanulmány üzenete, hogy a centrális erőter bomlása nem kis részben az ellenzék *tanulóképességében* keresendő, abban tehát, hogy a 2010-es és 2014-es ciklussal ellentétben az ellenzéki pártok nemcsak lázadoznak a kialakult rendszer ellen, de meg is tanulták, hogy annak szabályai között is van esélyük győzelemre. „A baloldal és az LMP egyéni kerületi szavazatai is sokkal hatékonyabban váltódtak mandátumra, mint 2014-ben, az ellenzéki szavazatok tudatos, a választási rendszerhez igazodó koordinációja miatt” (Uo.: 94).

Ha pedig az időben továbblépünk, akkor azt látjuk, hogy (például a 2019. őszi önkormányzati választás után) ez az ellenzéki tudatosság csak tovább javult, és nyilvánvaló, hogy 2022-ben az „egy ellenzéki lista – egy egyéni kerületi jelölt” modell érvényesül majd. És talán nem túlzunk, ha azt állítjuk, hogy a Fidesz centrális erőterében az ellenzéknek most lesz a legnagyobb esélye arra, hogy választást nyerjen. Látható, hogy a sokszínű ellenzék egyre kevésbé a különböző stratégiák magányos alkalmazását gyakorolja, hanem egyre inkább egy közös, kevert stratégia kialakításán dolgoznak. Dunleavy modellje szerint, ha ezt végig tudják csinálni, ez lehet a dominancia megdöntésének útja. Még akkor is, ha győzelmet nem eredményez, a dominancia alapjául szolgáló drasztikus fölényt megszüntetheti, és egy valóban versengő kvázi kétpártrendszerre változtathatja a jelenlegi domináns struktúrát.

Ez azonban, ahogy a japán példán keresztül is láttuk, nem lesz egyszerű: hosszú ellenzéki lét után is meg lehet teremteni a kohéziót a domináns szereplővel szemben, de ezt az egységet és a választók újonnan megszerzett bizalmát nagyon gyorsan el lehet veszíteni a kormányon. Ebben az esetben egy választási siker is csak rövid intermezzo lehet a domináns rendszer létében, amelyet követően a domináns párt megerősödve tér vissza a hatalomba. Ahogyan az 5. fejezetben utaltunk arra, hogy a dominancia fenntartásához milyen fontos és nehezen elér-

hető a – sok esetben a vezető által megteremtett – kohézió a kormányoldalon, ugyanúgy a dominancia megdöntéséhez is szükséges ez, és sok esetben a domináns párt fragmentált ellenzékei éppen ezt az akadályt nem tudják megugrani.

1. A domináns párt belső tagoltsága és bázisa	Gyenge tagoltság, monolit belső szervezet. Az ország elmaradott területein a domináns párt a régi elitekrc támaszkodik.	Bürokrácia (államigazgatási támogatás). Üzleti elit (pénzügyileg támogatja a kormánypártot). Mezőgazdasági dolgozók (a kormánypárt konstans szavazói).	Ha van is belső tagoltság, az kifelé nem mutatkozik meg. Vidéki Magyarország. Új gazdasági erőcsoportok, amelyek az MSZP bukásával álltak a Fideszhez.
2. Az ellenzék szervezeti állapota	A domináns párt által „kijelölt” ellenzék, majd 1946-tól „önálló” ellenzék, amely – rövid időre – kormányra is kerül.	Sok pártra szakadó, fragmentált ellenzék, amelynek van ugyan meghatározó pártja, de sem az, sem a többi kisebb ellenzéki párt nem elég erős, hogy kormányra kerüljön.	Három problémával küzd az ellenzék: 1. sok pártra tagolódik; 2. vannak régi és új ellenzéki pártok, s nem világosak a közöttük lévő hierarchia-viszonyok; 3. integrálódását nehezíti, hogy van bal- és jobboldali ellenzék is.
3. Az ellenzék hatalmi esélyei	Mivel a domináns párt mindent lefed, ezért az ellenzék tartósan nem tud hatalomra kerülni.	Az ellenzék az 1955 utáni 65 évben két alkalommal (s rövid időre) kerül hatalomra.	A Fidesz ellenzéke az eltelt 11 évben esélytelen volt választások nyeresére, de összefogása által most elvi esélye van.
4. A kormánypárt-ellenzék viszony jellege dominánspárti rendszerben	A két háború közötti török ellenzék nem tényleges ellenzék; lényegében egypártrendszer.	A pártverseny demokratikus, de aszimmetrikus, az uralkodó párt masszív akadályokat gördít az ellenzék választási győzelme céljára.	A pártverseny elvileg demokratikus, de az ellenzék szerint a Fidesz antidemokratikus eszközökkel élve (például a 2011-es választási törvénnyel) rendkívül nehezíti az ellenzék helyzetét.

